
Focus

Een driedelige christologie die te denken blijft geven

M.J. Kater

Heinrich Assel, *Elementare Christologie*. Dl. 1: *Versöhnung und neue Schöpfung*. Dl. 2: *Der gegenwärtig erinnerte Jesus*. Dl. 3: *Inkarnation des Menschen und Menschwerdung Gottes* (Gütersloh: Güthersloher Verlagshaus, 2020) 1344 p., € 98,00 (ISBN 978-3-579-08136-6).

Niemand die onze Duitse theologische collega's kent zal bij de aanduiding 'elementare' nog een ABC-boekje verwachten of een soort 'Christologie voor dummies'. Om meteen maar enig reliëf aan dit overzichtswerk van de christologie te geven: wie aan deze christologie begint, maakt een spannende bergtocht. Het eerste deel begint met een vrij steile klim. Daar overvalt je de vraag of een gewoon mens nog wel een gezonde, verantwoorde christologie kan hebben, zonder alle filosofische, taalsemantische, godsdiensthistorische en brede dogmatische kennis, waarbij met name kennis van de bijbelse en systematische theologie van de 19de en 20ste eeuw verondersteld wordt. Naarmate de klim vordert, komt er wel wat meer rust in de leestred. Misschien moet de lezer ook gewoon wennen aan de Duitse zinsbouw (gekenmerkt door vele tussenzinnen als scherpe bochten). Aan het eind van het eerste deel gekomen, is in ieder geval één ding glashelder: wie meent dat hij 'de' christologie wel in de vingers heeft, die late zich door wat hier geschreven is eens even alle (vermeende) zekerheden uit handen slaan. Een veelzeggend citaat om ook even te laten proeven van de stijl van theologiseren door de schrijver:

Insofern ist der Name JESUS CHRISTUS für das Ereignis von Kreuz und Auferweckung, von Auferweckung und Inkarnation methodisch absolut zu isolieren. Das Ereignis von Kreuz und Auferweckung, das Ereignis der Menschwerdung Gottes ist ins System des Zusammenhangs nicht einzuordnen, 'sprengt' es und 'bleibt außerhalb': Einzigkeit Gottes am Ort der Inkarnation des Einzigen mit dem Namen JESUS CHRISTUS.

Diese Mitte der Schrift, Glaubens-Erinnerung durch Texte, des christlichen Zeugnisses und des christologischen Orientierungszusammenhangs ist *die Mitte, die Außen ist; der Grund des Glaubens, der je vollständiger exponiert,*

desto schärfer als Grenze hervortritt, was als Geglaubtes noch nicht sagbar, geschweige denn aussagbar ist. (I, 47).

Wie na een korte pauze het tweede deel van de reis aanvaardt, aangetrokken door een voor een gereformeerd theoloog soms wat vreemd aandoend landschap, bemerkt dat er in dit tweede deel meer vlakke delen te vinden zijn waarop je rustig kunt voortwandelen. Het laatste, derde deel – en dan ben je toch bijna duizend bladzijden verder – reikt een overzichtswerk aan in een bloemrijk boeket van wat onder de noemer van incarnatiechristologie te berde is gebracht, voor en na Chalcedon. Een zeer nuttige rondleiding. Na een uitvoerig en diepgaand gesprek met de Joodse fenomenologisch-filosofische theologie of religieus-fenomenologische filosofie van Emanuel Levinas loopt het geheel uit op een gedeelte met een prachtig vergezicht: de proloog van het Evangelie naar Johannes. Naar de overtuiging van de schrijver, een stem te midden van de vele stemmen die getuigenis geven aan de incarnatie, maar wel een eigen stem en ook een kritische stem die ook al onze constructies onder kritiek blijft stellen. Een ‘christo-poetische Stimme’ zonder welke geen ‘christo-logische Stimme’ zou kunnen klinken. De schrijver blijkt te beschikken over een grote sensitiviteit voor taal en teken.

Voor wie zich afvraagt hoe de gids op deze bergtocht, Heinrich Assel, hoogleraar systematische theologie in Greiswald, aan zijn gesprekpartners komt, kan te rade gaan bij zijn bibliografie. Zijn habilitatie (Bonn, 1999) heeft als titel: *Geheimnis und Sakrament. Die Theologie des göttlichen Namens bei Kant, Cohen und Rosenzweig*. Zo verscheen in 2018 een monografie over *Cohen im Kontext* en heeft hij zich verdiept in theologie en cultuurgeschiedenis, het leven en werk van Rudolf Hermann (religiefilosofie) en Karl Holl, de lutherrenaissance en wat bedoeld wordt met het theologie beoefenen *Beyond Biblical Theologies*. Iets van deze breedte klinkt voortdurend door in deze drie banden en dat maakt het niet altijd gemakkelijker om op de hoofdroute te blijven wandelen en te weten waar het heengaat.

Een korte samenvatting van de drie delen zou als volgt kunnen luiden. In het eerste deel na een heel aantal prolegomena – onderdeel van de steile klim – een inhoudelijk begin vanuit de verzoeningsleer – ‘Verzoenerleer’ (!) – toegespitst op de kruistheologie. Op die bergtop een vergezicht. In het tweede deel gaat Assel in discussie met de bijbelwetenschappen. Dat is overigens heel typerend voor dit christologisch ontwerp: voortdurend zijn er de rustplaatsen van het luisteren naar de teksten die ons overgeleverd zijn als het getuigenis aangaande Jezus van Nazareth. Dan wel op een geheel eigen wijze: in ‘de christologie van de herinnerde aardse Jezus’ wordt Jezus’ identiteit geduid aan de hand van semiotiek en (dubbele, tegendraadse) verhaalstructuren van

teksteenheden uit het Nieuwe Testament. In het derde deel wordt gaandeweg een interpretatie van de incarnatieleer ontwikkeld die recht doet aan verschillende aspecten van de diverse tekstgetuigen, de (zelfs spraak transcenderende) werkingsgeschiedenis van deze teksten en in samenklank met wat diverse gesprekspartners naar voren hebben gebracht, waarbij het opvallend is dat voortdurend gerefereerd wordt aan opvattingen vanuit de joodse theologie en overlevering.

Voortdurend wordt Christus gezien in het perspectief van ‘der *Einzigkeit* Christi in Bezug zum Vater und *Erstheit* in Bezug zu den Seinen’.

Als die prägnanteste Themaregel evangelischer Christologie erweist sich dieje-nig von H.G. Geyer. In seinem *Anfänge zum Begriff der Versöhnung* formuliert Geyer als Themaregel die Dialektik von Einzigkeit und Erstheit, Gottes- und Weltbezug Christi im Ereignis von Kreuz und Auferweckung als die Konstitutionsgeschichte der Identität Jesu Christi (Dl. 1, 33).

‘Kurios is Jezus!’ Volgens de auteur staat alles wat in het eerste deel aan de orde gesteld wordt ten dienste van deze belijdenis. Om uit te schrijven dat Jezus Christus *Wort Gottes* wordt en is, vergt zelfs alle drie banden. Waarom dan zoveel ruimte nodig?

Es benötigt alle drei Bände der Christologie, um vollständig zu sagen, was dann mit *Kommunikation* gemeint ist und inwiefern Jesus Christus Gottes Wort als Kommunikation und Gottes Wort als Jesus Christus als Ereignis von Kommunikation ist (Dl. 1, 37).

Wat is er onderweg allemaal te ontdekken, in zowel kritische besprekingen als positieve uiteenzettingen van aspecten van de christologie? Een kleine bloemlezing aan de hand van de (mooie Duitse) hoofdstuktitels van het eerste deel: *Jesu Tod als Ereignis der Liebe Gottes* (symboliek en dialectiek, eniggeboren en eerstgeboren, kruistheologie als voornaamste onder en compendium van een trinitarische theologie, offer als gave en zoenoffer, Johannes 17: gebed als gave en gave als gebed), *Jesu Kreuz im Horizont von Ostern – Versöhnung der Welt und der Menschheit* (concept van plaatsbekleding, zonde en dood), *Auferweckung und Auferstehung Jesu im Horizont des Kreuzes – Das verborgen Leben und die neue Schöpfung* (het oordeel van de Vader, het leven verborgen in Christus, relatie kerk en Christus, rijk van God). In het tweede deel wordt ingezet bij de belijdenis van Petrus te Caesarea Filippi; een belijdenis die meteen daarna onder spanning staat als Jezus zijn lijden aankondigt en Petrus’ woorden een ergernis en aanstoot (*skandalon*) zijn. Uitvoerig wordt

ingegaan op Jezus' namen, narratieve structuren en tekstwerking, geestchristologische aspecten, mogelijke christologische interpretaties van gelijkenissen van Jezus, de Bergrede en navolging van Christus, het Onze Vader, de maaltijd van Jezus in het kader van de christologie. In het laatste deel vormt de laatste paragraaf over de Proloog de climax. 'Anders gesagt', zo vat de auteur het samen. Eerlijk gezegd, dacht ik 'mooier gezegd'.

Geen van de bestaande tweetallen zoals die van hoge en lage christologie, van een christologie 'van beneden' en een christologie 'van boven', van een impliciete en expliciete christologie, kan de schrijver bekoren. Hij neemt anderzijds ook afstand van een 'christologiescepsis' die hij aantreft in allerlei moderne christologieën. Assel is het oneens met hen die een incarnatiechristologie zien als een afgeleide van een opstandingschristologie à la het ontwerp van I.U. Dalferth, ook al zet hijzelf in met een christologie van de opgewekt Gekruisigde als verzoening en als nieuwe schepping (dl. 1). Dat is volgens Assel de horizon van de betekenis van de 'herinnerde aardse Jezus' vandaag (dl. 2) en het spreken over incarnatie en menswording. Samenvattend kan gezegd worden dat deze christologie in ieder geval een stimulans kan zijn om het woord *mega* uit de doxologie van 'God geopenbaard in het vlees' (1 Tim. 3:16) weer te verstaan en te beleven en zo dit *mystèrion* te aanbidden. Om zo ook in de theologische doordenking iets te behouden van 'den *Christus praesens* im Horizont des *Christus absens* zu begreifen' (I, 66).

Of er geen vragen opgeroepen worden? Zeker wel. Een gesprek over de gebruikte hermeneutische uitgangspunten en of we vanuit een gereformeerde theologie niet tot dezelfde doxologie kunnen komen. Verder de plaats van een 'wijsheidschristologie' en de verhouding tussen pro-existentie en pre-existentie van Christus als de 'in het begin was het Woord en het Woord was op God gericht en God was het Woord'. Het uitvoerige gesprek met Levinas over de 'incarnatie van de mens' en de verbinding met 'de menswording van God'.

Deze driedelige christologie doet me echter vooral verlangen naar meer verbinding tussen de bijbelse theologie, systematische theologie en historische theologie met de praktische theologie. Vanuit het weg willen blijven bij het idee dat praktische theologie slechts een naar de praktijk vertalen is van wat de 'echte' theologie aanreikt, is er als overtrokken reactie nog altijd koud-watervrees voor een vermenging van deze vier terreinen. Een gereformeerde praktische theologie zal vanuit het onderzoek van de geloofs- en ongeloofspraktijken er echter wijs aan doen om het voortdurend gesprek te zoeken met deze gesprekpartners en niet slechts met andere wetenschappen die een ander facet van de werkelijkheid onderzoeken en vanuit een andere vraagstelling en perspectief.